Оси-сколії (Hymenoptera, Scoliidae) в колекціях Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України (Київ)

Б. М. Васько

Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України

вул. Б. Хмельницького, 15

Київ-30, 01601 МСП Україна

E-mail: bogdan.vasko@gmail.com

Vas'ko, B. N. The Scoliid Wasps (Hymenoptera, Scoliidae) in the collections of Schmalhausen Institute of Zoology, NAS of Ukraine (Kyiv). Summary. List of species of scoliid wasps based on collections of the Schmalhausen Institute of Zoology. Results label data, updated information on host-parasitic communications and biotopical confinement are listed.

Key words: Hymenoptera, Scoliidae, *Scolia*, biotopical confinement, host-parasitic communications.

Васько, Б. М. Оси-сколії (Hymenoptera, Scoliidae) в колекціях Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України (Київ, Україна). Резюме. По матеріалах фондових колекцій Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України складений список видів ос-сколій. Наведено етикеточні дані, уточнено відомості по хазяїно-паразитичним зв'язкам та біотопічної приуроченості сколіїд.

Ключові слова: Hymenoptera, Scoliidae, *Scolia*, біотопічна приуроченість, хазяїно-паразитичні зв'язки.

Васько, Б. Н. Осы-сколии (Hymenoptera, Scoliidae) в коллекциях Института зоологии им. И. И. Шмальгаузена НАН Украины (Киев, Украина). Резюме. По материалам фондовых коллекций Института зоологии им. И. И. Шмальгаузена НАН Украины составлен список видов ос-сколий. Приведены этикеточные данные, уточнены сведения по хозяино-паразитическим связям и биотопической приуроченности сколиид.

Ключевые слова: Hymenoptera, Scoliidae, *Scolia*, биотопическая приуроченность, хозяино-паразитические связи.

Вступ

Цьогоріч уперше впорядковано та оформлено окрему колекцію спеціалізованих паразитичних комах —ос-сколій (Hymenoptera, Scoliidae). Окрім суто фауністичного інтересу, наявна колекційна база дає можливість точніше визначити поширення видів на теренах України, зокрема, досі не з'ясовані межі поширення і кількість видів у лісових зонах України, для багатьох невідомими хазяї з-поміж представників надродини пластинчастовусих жуків (Coleoptera, Scarabeoidea). Нижче подано відомості про колекційні матеріали коментарями стосовно їх Хазяїно-паразитичних зв'язків та біотопічної приуроченості.

Матеріал і методи

Роботу виконано на матеріалах, що зберігаються у колекції Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України, частково — з використанням матеріалів колег, власних зборів та спостережень. Відомості з етикеток наведені без змін зі збереженням мови оригіналу і орфографії.

Визначення ос-сколій проводилося за ключами Штейнберга (1962) та Фатериги і Шоренка (Фатерыга и Шоренко, 2012). Систематичний порядок і назви таксонів подано у відповідності до списку сколіїд фауни Палеарктики (Osten, 1999). Зв'язки хазяїн-паразит для цієї групи перетинчастокрилих подано за

Медведєвим (Медведев, 1949, 1964); Тобіасом (Тобиас, 1978), Фереекен і Кар'є. (Vereecken & Carrière, 2003), та за власними спостереженнями (Васько, 2007). Фотографії ос-сколій зроблено автором.

Результати

За Фатеригою та Шоренком (Фатерыга и Шоренко, 2012), у фауні України з ос-сколій України зареєстровано 10 видів (3 роди з 2 триб).

Триба Campsomerini Betrem, 1972

В Україні 1 рід. Псаммофіли, мешканці півдня України (Хесонська область, АР Крим). Імаго на квітах Fabacea, Apiaceae, Astreraceae, Lamiaceae, Euphorbiaceae та ін. (Фатерыга и Шоренко, 2012).

Рід *Colpa* Dufour, 1841

В фауні України 3 види. Для одного виду відомі Хазяїно-паразитичні зв'язки з пластинчастовусими жуками (таблиця).

Colpa (s.str.) *sexmaculata* (Fabricius, 1781) (рис. 1, *1*)

Матеріал. Херсонська обл., Чорноморський заповідник, Івано-Рибальчанська ділянка,7.08.2015, 2 ♂ (Заїка); Миколаївська обл., Очаківський р-н, Кінбурнська коса, Покровське, 3.08.1994, 1 ♀ (збирач невідомий).

Поширення. Південь та Південний схід Європи, Мала Азія, переважно причорноморські райони Кавказу і Закавказзя. В Україні мешкає вздовж узбережжя Азовського і Чорного морів (Фатерыга и Шоренко, 2012), зареєстрований на території Миколаївської області, зокрема: Кінбурнського півострову в межах НПП «Білобережжя Святослава» та Рибаківського науково-дослідного та природоохоронного відділення НПП на правобережжі Дніпровсько-Бузького лиману (Нєпєін і Нєпєіна, 2012).

Біологія. Паразитує на личинках хрущів з роду *Anoxia*: *A. australis* (Schönher, 1817), *A. villosa* (Fabricius, 1781), *A. pilosa* (Fabricius, 1792) (Vereecken & Carrière, 2003; Тобиас, 1978).

Colpa (s.str) *klugii* (van der Linden, 1892) (рис. 1, *2*)

Матеріал. Херсонська обл., Чорноморський заповідник, Івано-Рибальчанська ділянка,7.08.2015, 1 ♀ (Заїка).

Поширення. Балканський півострів (північно-західна частина), північне і східне Середземномор'я (Фатерыга и Шоренко, 2012). В Україні населяє псамофітні ділянки вздовж Дніпра, ймовірно, не поширюючись на північ далі Херсонської області.

Зауваження. Імовірно, в Україні — рідкісний вид. Відомий по одному екземпляру з АР Крим, наявність даного виду на території півострова потребує підтверджень. Внесений до Червоної книги України (Фатерига, 2009).

Біологія. Встановлені хазяїва личинок: *Polyphylla fullo* (Linnaeus, 1758), *Melolontha hippocastani* F., 1801 (Тобиас, 1978).

Colpa (*Heterelis*) *quinquecincta* (Fabricius, 1793) (рис. 1, *3*)

Матеріал. Миколаївська обл., Очаківський р-н, Кінбурнська коса, 30.07.1990, 1 ♀ (збирач невідомий).

Поширення. Середземноморсько-Середньо-азійський вид, заходить в північний і центральний Іран, Малу Азію та Північну Африку. На території України відомий по одиничним знахідкам на материковій частині з Ізмаїлу та «низин Дніпра» (Штейнберг, 1962). В АР Крим, ймовірно, більш звичайний, відмічений в різноманітних біотопах з рівнинної частини, передгір'я та південного узбережжя (Фатерыга и Шоренко, 2012).

Зауваження. В колекціях представлений формою ab. *abdominalis* Spinola, 1806 (II-IV тергіти метасоми самки червоні).

Триба Scoliini Day, 1981

В фауні України 2 роди. Переважно евритопні види, псамофіти. Живлення імаго таке ж, як і у представників триби Campsomerini.

Рід *Megascolia* Betrem, 1928

В фауні України 1 вид. Хазяїно-паразитичні зв'язки наведено в таблиці.

Megascolia (*Regiscolia*) *maculata maculata* (Drury, 1773) (рис. 1, *4*)

Матеріал. Staudinger & Bang-Haas, Turkestan, 1 ♀ (*Triscolia flavifrons* v. *haemorrhoidalis*); Греция, Афины, 5-22.06.1919, 1 ♂ (Л. Шелюжко); № 39 (patria?), 1 ♂; Грузія, Тбілісі, берег, 5.07.1978, 1 ♀, (Литвиненко); Україна: Одеська обл.: Яски, 15.05.1921, 1 ♂ [Парамонов]; Донецька обл., ок. Маріуполя, знайдено мертвою біля дороги,.07.2008, 1 ♀ (К. Мартинова); Зміївська біологічна станція, 15-28.06.1929, 1 ♀ (В. Каравєв); Київ, «Sapjernyja detske(?)», 2.08.1909, 1 ♀, (Жихарєв); Лук'янівка, 12, 18.06.1917, 2 ♀ (В. Александров); Київська обл., Таращанский р-н, ок. с. Лук'янівка, 13.06.1983, 3 ♀, 6 ♂ (С. Гладкевич); Чернігівськ обл., Ніжинський р-н, N 51°2´ E 31°52´, 28.06.2013, 1 ♀ (Кавурка).

Поширення. Вся Південна та Південно-Східна Європа, Північна Африка, Кавказ і південна частина Середньої Азії (Штейнберг, 1962). В Україні зрідка зустрічається майже в усіх природних біотопах, в паркових і лісових господарствах, приватних і навіть міських ділянках. Внесений до Червоної книги України (Котенко та ін., 2009).

Біологія. Паразитує на личинках *Lucanus cervus* (Linnaeus, 1758), *Oryctes nasicornis* (Linnaeus, 1758), *Polyphylla fullo* (Linnaeus, 1758), *Anoxia villosa* (Fabricius, 1781), *Phyllognathus excavatus* (Forster, 1771) (Vereecken & Carrière, 2003; Тобиас, 1978, Фатерыга и Шоренко, 2012).

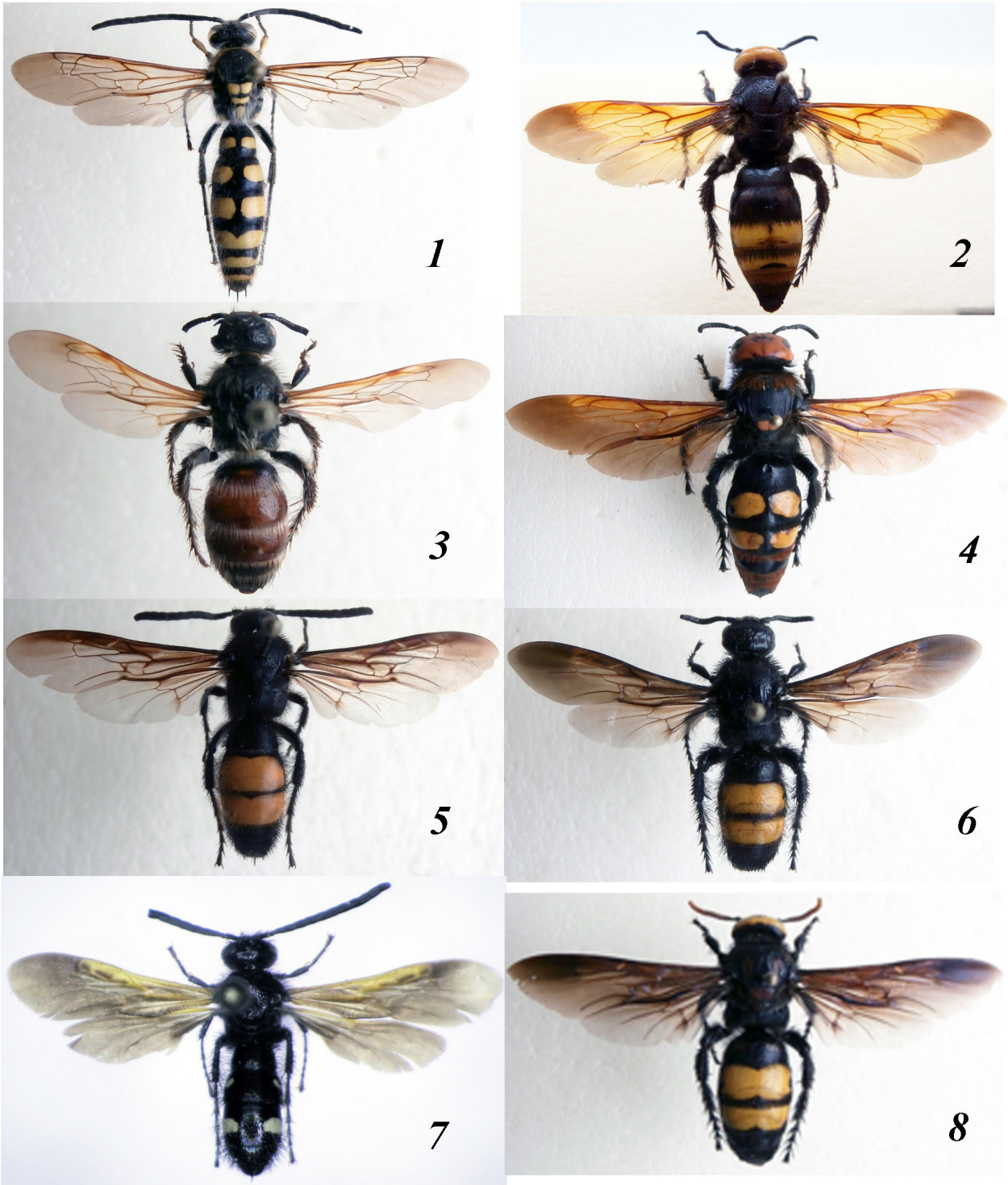

Рис. 1. Оси-сколії (Hymenoptera, Scoliidae) фауни України. *1 — Colpa sexmaculata*, ♂. *2 — C. klugii*, ♀; *3 — C. quinquecincta*, ♀; *4 — Megascolia maculata*, ♀; *5, 6 — Scolia hirta* (5 — ♂; 6 — ♀); *7 — S. sexmaculata*, ♂; *8 — S. galbula*, ♀.

Рід *Scolia* Fabricius, 1775

В фауні України 5-6 видів. Хазяїно-паразитичні зв'язки наведені в таблиці.

Scolia (*Discolia*) *hirta hirta* (Schrank, 1781) (рис. 1, 5–6)

Матеріал. Росія: Чечено-Інгушетія, Таргим, 1050 м, 28.07.1986, 1 ♀ (Литвиненко); **Україна**: Київська обл.: ок. Таращі, 7.07.1984, 1 ♀ (С. Гладкевич); 2-5 км ПдС Ирпеня, вздовж залізниці

полотна, 23.08.2016, 1 ♀ (Прохоров); Ходосівка, 2.07.2014, 1 ♂ (Заїка); Біличи, 11.07.2010, 1 ♂; Диброва, 6.07.2015, 1 ♂; Труханів о., 2.08.2013, 1 ♂; Феофанія, 30.07.2013, 1 ♂ (Заїка); Київ: Нивки, у місті, 11.07.2016, 1 ♀ (Васько); Житомирська обл.: Коростишів, 20.08.1982, 1 ♀ (Вобленко); Рівненська обл.: Рокитнянський р-н, Більск, чебрець, 8.08.2008, 2 ♀ (К. Мартинова).

Поширення. Південь та Південний схід Європи, Північний Кавказ, Закавказзя, Іран, Середня Азія, на схід до Забайкалля. В Україні зареєстрований в усіх природних біотопах, в паркових і лісових господарствах, приватних і навіть міських ділянках. Вид широко поширений, в умовах лісової та лісостепової зон зустрічається нерідко.

Зауваження. Наявні дані по Хазяїно-паразитичним зв'язкам цього виду с пластинчастовусими жуками (табл. 1) навряд обмежуються лише наведеними в таблиці. Не виключено, що зазначений вид може паразитувати також на личинках представників Sericinae, Hopliinae, і деяких Scarabaeinae, личинки яких розвиваються в тих самих умовах, що і Melolonthinae, Rhizotroginae, Dynastinae, Cetoniinae та Lucanidae.

Біологія. Встановлені хазяї личинок: *Cetonia aurata* (Linnaeus, 1761), *Protaetia aeruginosa* (Drury, 1770), *P. affinis* (Andersch, 1797), *P. cuprea* (F., 1775), *P. morio* (F., 1781), *Protaetia* sp., *Anomala* sp., *Rhizotrogus* sp. (Vereecken & Carrière, 2003; Васько, 2007; Тобиас, 1978; Balthasar, 1963a).

Scolia (s.str.) *sexmaculata* O. F. Muller, 1766 (рис. 1, *7*)

Матеріал. Київська обл.: Васильківський р-н, Діброва, 4.07.2015, 1 ♂, 1 ♀; Хутір Вільний, 12.06.2014, 1 ♂; Ходосівка, 2.07.2015, 1 ♂, 7.07.2015, 1 ♀ (Заїка); парк Дружби Народів, 5.07.2016, 2 ♂ (К. Мартинова); УССР, Житомирська обл., Левків, 19.06.1979, 1 ♀ (Литвин) («*Sc. quadripunctata qudripunctata*»).

Поширення. Південь та Південний схід Європи, Північна Африка, Північний Кавказ, Закавказзя, Середня Азія, на схід до Іркутська. В Україні зареєстрований в усіх природних біотопах, в паркових і лісових господарствах, приватних і навіть міських ділянках. Евритопний вид.

Зауваження. Наявні дані по Хазяїно-паразитичним зв'язкам цього виду с пластинчастовусими жуками (таблиця) навряд обмежуються лише наведеними в таблиці. Не виключено, що зазначений вид, як і попередній може паразитувати також на личинках інших багатьох груп скарабеоїдних.

Біологія. Встановлені хазяїва личинок: *Melolontha hippocastani* F., 1801, *M. melolontha* (Linnaeus, 1758), *Anisoplia austriaca* (Hrbst., 1783), *Anisoplia agricola* (Poda, 1761), *Anomala auzonia* Erichson, 1847, *Oxythyrea funesta* (Poda, 1761), *Tropinota hirta* (Poda, 1761), *Cetonia aurata* (Linnaeus, 1761) (Vereecken & Carrière, 2003; Медведев, 1949, 1964; Тобиас, 1978).

Scolia (s.str.) *galbula* (Pallas, 1771) (рис. 1, *8*)

Матеріал. Херсонська обл.: Івано-Рибальчанська ділянка, 7.08.2015, 2 ♀; Голопристанський р-н, Дніпро-Бузький лиман, Виноградівка, 6.08.2015, 1 ♂ (Заїка); Н. Каховка, 9.07.1979, 1 ♀, (Вобленко) («*Sc. dejeani*»); Миколаївська обл.: Очаків, 26.08.1983, 1 ♀ (О. Гладкевич), («*Sc. quadricinota*»); там само, 27.08.1983, 3 ♀ (О. Гладкевич) («*Sc. dejeani*»); Очаківський р-н, Кинбурнська коса, Покровське, берег, на квітах *Centaurea*, 30.07.1994, 2 ♀ (збирач невідомий); там само, 3.08.1994, мертвою, 1 ♀ (збирач невідомий).

Поширення. Східне Середземномор'я, Туреччина, північно-західний Іран, Закавказзя, на схід до Алтаю. В Україні межі поширення не з'ясовано, вірогідно північна межа проходить по Миколаївській області.

Scolia (s.str.) *fallax* Eversmann, 1849 (рис. 2, *1*)

Матеріал. Херсонська обл., Чорноморський заповідник, Івано-Рибальчанська ділянка,7.08.2015, 1 ♂ (Заїка).

Поширення. Східне і Південне Середземномор'я, Кавказ, Закавказзя, Казахстан, Туркменістан. В Україні межі поширення не з'ясовано. Зустрічається в АР Крим і прилеглих районах Причорномор'я на степових ділянках (Фатерыга и Шоренко, 2012).

Зауваження. Вид внесений до Червоної книги України (Фатерига і Амолін, 2009).

Scolia (s.str.) *fuciformis* Scopoli, 1786 (рис. 2, *2*)

Матеріал. Херсонська обл., Н. Каховка, конюшина, піски, 3.07.1979, 1 ♀ (Вобленко) («*Sc. insubrica*»); Миколаївська обл., Очаківський р-н, Кінбурнська коса, Покровське, на *Eringius*, 29.07.1994 1 ♀ (збирач невідомий); Запорізька обл., ок. Бердянська, Ближн. Махертинські гори, на *Centaurea*, 20.07.1988, 1 ♀ (збирач невідомий); Донецька обл., ок. Маріуполя, мертвою на дорозі, 6.07.2008, 1 ♀ (К. Мартинова).

Поширення. Південь та Південний схід Європи, Північна Африка, Мала Азія, Закавказзя, на сході поширений до Забайкалля. В Україні зареєстрований в південних областях і АР Крим. Межі поширення на території України не з'ясовано.

Зауваження. Тримається справжніх, птерофітних і псаммофітних степів, солончаків, рідколісь та сухих лісів (Фатерыга и Шоренко, 2012).

Scolia (s.str.) *gussakovskii* Steinberg, 1953

Поширення. Середня Азія і з відривом від основного ареалу відомий з Олешківських пісків Херсонської області (1 ♀, 4 ♂ в колл. ЗІН РАН, за Штейнбергом, 1962).

Зауваження. В колекціях Інституту не представлений, наявність виду в Україні потребує підтвердження.

Література

Васько, Б. Н. 2007. Переописание преимагинальных стадий *Protaetia* (*Eupotosia*) *affinis affinis* (Coleoptera, Scarabaeoidea, Cetoniinae). *Вестник зоологии*, 41 (4), 343–354.

Котенко, А. Г., Єрмоленко, В. М. і Шешурак, П. Н. 2009. Сколія-гігант. В кн.: *Червона книга України. Тваринний світ*, Глобалконсалтинг, Київ, 227.

Медведев, С. И. 1949. *Пластинчатоусые (Scarabaeidae). Подсемейство Rutelinae. (Хлебные жуки и близкие группы).*

Рис. 2. *1 — Scolia fallax*, ♂; *2 — S. fuciformis*, ♀

Издательство АН СССР, Москва, Ленинград, 1–371. (Фауна СССР, 10 (3))

Медведев, С. И. 1964. *Пластинчатоусые (Scarabaeidae). Подсемейство Cetoniinae, Valginae*. АН СССР, Москва, Ленинград, 374 с. (Фауна СССР, 10 (5))

Нєпєін, А. Ю. і Нєпєіна, Г. В. 2012. Сколії (Scoliidae, Hymenoptera) Національного природного парку «Білобережжя Святослава» та їх екологічні особливості. *Наукові праці. Екологія,* 206 (194), 45–47.

Тобиас, В. И. 1978. Надсем. Scolioidea. *В кн.: Определитель насекомых европейской части СССР. Т. III: перепончатокрылые. Часть 1.* Наука, Москва–Ленинград, 47–56.

Фатерига, О. В. 2009. Кольпа Клюге (кампсосколія жовтоволоса). В кн.: *Червона книга України. Тваринний світ*, Глобалконсалтинг, Київ, 229.

Фатерига, О. В. і Амолін, О. В. 2009. Сколія односмугова. В кн.: *Червона книга України. Тваринний світ*, Глобалконсалтинг, Київ, 228.

Фатерыга, А. В. и Шоренко, К. И. 2012. Осы-сколии (Hymenoptera: Scoliidae) фауны Крыма. *Українська ентомофауністика,* 3(2), 11–20.

Шешурак, П. М. і Кавурка, В. В. 2013. Колекція ос-сколій (Hymenoptera, Scoliidae) у фондах зоологічного музею Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (Чернігівська область, Україна) *Український ентомологічний журнал,* 1 (6), 33–42.

Штейнберг, Д. М. 1962. *Сем. сколии (Scoliidae)*. Издательство АН СССР, Москва, Ленинград, Том 8, 1–186 (Фауна СССР. Насекомые перепончатокрылые).

Osten, T. 1999. Kritische Liste der palaearktischen Scoliiden (Hymenoptera, Scoliidae). *Entomofauna*, 20(27), 422–428.

Vereecken, N. & Carriere, J. 2003. Contribution à l`etude éthologique de la grande Scolie à front jaune *Megascolia maculate flavifrons* (F., 1775) (Hymenoptera, Scoliidae) en France méditerranéenne. *Notes fauniques de Gembloux,* 53, 71–80.

Received 19.11.2016 Accepted 22.11.2016 Published 6.12.2016

© 2016 B. N. Vasko